

Οι επαναστάσεις πριν την Επανάσταση

Παναγιώτης Μιχαηλάρης

Ιστορικός, ερευνητής στο Κέντρο
Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού
Ιδρύματος Ερευνών

Την προπαραμονή των Χριστουγέννων του 1522 ο σουλτάνος Σουλεϊμάν Α΄ εισέρχεται νικητής και στη Ρόδο. Είχαν προηγηθεί αιματηρές μάχες γύρω και πάνω στα τείχη της πόλης επί έξι περίπου μήνες που εξάντλησαν τις δυνάμεις των υπερασπιστών της, Ιωαννιτών ιπποτών και Ελλήνων, και οδήγησαν στην αποδοχή των όρων του σουλτάνου και την παράδοση του νησιού. Στις 2 Ιανουαρίου 1523, οι ιππότες αναχωρούν από το νησί και με τον τρόπο αυτό τελειώνει μια περίοδος 213 ετών (1309-1522) κατά τη διάρκεια της οποίας η Ρόδος αντιμετώπισε και κατάφερε να αποκρούσει τέσσερις επικίνδυνες πολιορκίες καθώς η επίκαιρη θέση της στο νοτιοανατολικό άκρο της Μεσογείου την είχε καταστήσει πολλές φορές άμεσο στόχο των Τούρκων.

Κάνοντας χρήση ενός όρου του συνθήκης παράδοσης της πόλης σύμφωνα με τον οποίο οποιοσδήποτε ήθελε μπορούσε μέσα σε τρία χρόνια να εγκαταλείψει το νησί με την οικογένεια και τα πράγματά του και να εγκατασταθεί σε μέρος της προτίμησής του, οι ιππότες βέβαια και μαζί τους αρκετοί κάτοικοι του νησιού (περί τις 4000) αφήνουν τις εστίες τους και αναχωρούν στη Δύση. Αρχικά εγκαταστάθηκαν στη Μεσσηνή της Σικελίας, έπειτα στο Βιτέρμπο της Ιταλίας και τελικά (1530) βρέθηκαν στη Μάλτα.

Η Τουρκοκρατία στο νησί, όπως γνωρίζουμε, θα διαρκέσει ως το 1912, όταν οι Ιταλοί θα ξαναβρεθούν στα μέρη όπου έζησαν και έδρασαν κάποιοι μακρinoί πρόγονοί τους. Ωστόσο, κατά την πενταετία 1524-1529, όταν τα γεγονότα της κατάκτησης ήταν ακόμη νωπά, σημειώθηκαν μερικές αξιοσημείωτες ενέργειες για την επανάκτηση του νησιού από τους ιππότες με τη συνεργασία των Ελλήνων κατοίκων του.

Οι αντιστασιακές αυτές κινήσεις των Ροδίων ανήκουν στα γεγονότα εκείνα που δεν είναι προορισμένα για πολλούς λόγους να γνωρίσουν τη μεγάλη διάχυση. Ίσως ένας από τους λόγους αυτούς είναι και η έλλειψη παράλληλων πηγών των οποίων η διασταύρωση θα επέτρεπε την ενίσχυση των γεγονότων με την επανάληψη στο χρόνο. Έτσι μοναδική πηγή πληροφόρησης παραμένει το τρίτομο έργο του Iacomo Bosio, " Dell' Istoria della sacra religione et



Η Ρόδος και οι οχυρώσεις της, από τον άτλαντα Civitates Orbis Terrarum (1598) (Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τ. Ι', σ. 291)

illustrissima Militia di San Giovanni Gerosolimitano" που εκδόθηκε στη Ρώμη μεταξύ 1594 και 1602. Ο Bosio λοιπόν, όταν γράφει την ιστορία του Τάγματος των Ιωαννιτών Ιπποτών, βρίσκει χρονικά πολύ κοντά στα γεγονότα. Όμως δεν είναι μόνο αυτό που καθιστά τη μαρτυρία του έγκυρη, αλλά επιπλέον και το γεγονός ότι υπήρξε ανεπιθύμητος του Antonio Bosio που είχε λάβει μέρος στις στρατιωτικές επιχειρήσεις της πολιορκίας και στις μετέπειτα προσπάθειες για την ανακατάληψη του νησιού.

Σύμφωνα λοιπόν με τον ιστορικό του Τάγματος των Ιωαννιτών, Bosio, τα γεγονότα συνέβησαν ως εξής. Γαλέρες των ιπποτών, συνεχίζοντας το γνώριμο σ' αυτούς πειρατικό έργο, δρουν κοντά στη Ρόδο συντηρώντας μια κατάσταση πολεμικής αναμέτρησης με τους Τούρκους. Παράλληλα, ο ιππότης του Τάγματος Antonio Bosio, γνώστης της ελληνικής γλώσσας, κινείται ανάμεσα στους πρόσφυγες του Βιτέρμπο και προσπαθεί να

πληροφορηθεί για τις προθέσεις των Ροδίων εν όψει μιας πιθανής προσπάθειας ανακατάληψης του νησιού από τις χριστιανικές δυνάμεις. Σχηματίζει λοιπόν την πεποίθηση ότι το ενδεχόμενο αυτό μπορούσε να πραγματοποιηθεί με τη σύμπραξη των Ροδίων και τις σκέψεις του κοινοποιεί στον τελευταίο διοικητή της Ρόδου πριν από την τουρκική κατάκτηση, μεγάλο μάγιστρο Philippe de Villiers de l' Isle Adam, προσθέτοντας ότι ο ίδιος ήταν έτοιμος να μεταβεί κρυφά στο νησί για να διευρενήσει επιτόπου την κατάσταση και να προετοιμάσει τα πράγματα.

Τα σχέδια αυτά εξάλλου ευνοήσαν ορισμένα γεγονότα που είχαν σχέση με την κατάσταση της Αιγύπτου. Συγκεκριμένα, ο πασάς της Αιγύπτου Αχμέτ είχε επαναστατήσει κατά του σουλτάνου και επιδιώκοντας την ισχυροποίηση της θέσης του αναζήτησε τη σύμπραξη με τον μεγάλο μάγιστρο και με τον πάπα προκειμένου να δημιουργηθεί εκ νέ-

ου πολεμικό μέτωπο στη Ρόδο. Στη διαπλοκή αυτή έπαιξαν και πάλι ρόλο κάποιοι Ρόδιοι, ενώ φέρεται ότι υπήρχε ανήμεξη και ορισμένων γενιτσάρων του νησιού. Έτσι, ο πάπας Κλήμης Ζ΄ έδωσε τη συγκατάθεσή του στον Antonio Bosio ώστε αυτός να επιχειρήσει το ταξίδι στη Ρόδο.

Η αποστολή πραγματοποιείται λοιπόν το 1525, ο Bosio φθάνει στη Ρόδο, εξετάζει την κατάσταση και τον ίδιο χρόνο επιστρέφει στην Ιταλία διαβεβαιώνοντας τους ενδιαφερομένους ότι η ανάληψη της επιχείρησης για την ανακατάληψη του νησιού ήταν εφικτή και μπορούσε να οδηγήσει στο ποθούμενο αποτέλεσμα. Τον επόμενο χρόνο ο Bosio φθάνει και πάλι στο νησί, καλυπτόμενος κάτω από την ιδιότητα του εμπόρου και έχοντας σαφέστερα σχέδια δράσης τα οποία κυρίως στόχευαν στην άμεση επαφή με τους Έλληνες των οποίων ο ρόλος μπορούσε να επηρεάσει με άμεσο τρόπο την όλη επιχείρηση. Στο έργο του βοηθείται από τον Ρόδιο Benedetto Ruggieri συγγενή του Ιωάννη Καλορίτη, που ανήκε στους ευγενείς του νησιού.

**Αντιστασιακές
εστίες στο
Αιγαίο
(1524-1529)**

**Οι αντιστασιακές
κινήσεις των
Ροδίων
παραμένουν σε
μεγάλο βαθμό
άγνωστες**

Επαναστατική αναταραχή στη



Εξεγέρσεις και απελευθερωτικοί οραματισμοί πριν από τη μεγάλη ελληνική Επανάσταση του '21

Επιμέλεια:
Βασίλης
Παναγιωτόπουλος



Αποψη της πόλης της Ρόδου, 1494, Τόπος και εικόνα, εκδ. Ολκός, τ. Α', Αθήνα 1978, σ. 53.

Ο επαναστατικός πυρήνας που αρχίζει να συγκροτείται και να ετοιμάζεται για δράση έχει να επιδείξει, εκτός από τους παραπάνω, και τους ακόλουθους Ρόδιους παράγοντες: τον μητροπολίτη Ευθύμιο στον οποίο είχε παραδοθεί γράμμα του πάπα με το οποίο τον παρότρυνε να συνεργήσει ώστε να επιτύχει το σχέδιο, ενώ τους άλλους εκκλησιαστικούς του νησιού εκπροσωπούσαν ο πρωτοπαπάς Ρόδου Σεβαστός και ο ομότιπλος της Λίνδου Γεώργιος Ψυχιδάλης. Οι πολιτικοί παράγοντες που συμμετέχουν είναι γνωστοί από ένα έγγραφο που υπογράφουν για κοινή δράση και είναι: οι αδελφοί Ζιλάρδη, ο Στεφανής Μακρινάρης, ο Αντώνιος Ζαχαρίας, ο πρωτόγερος της Λίνδου Στέφανος Καλομέρης, ο Ιωάννης Μιλιάος, ο Ιωάννης Φανής και ο Ιωάννης Ψακίς. Ο Ιωάννης Μιλιάος με τον πρωτόγερο της Λίνδου έχουν αναλάβει να καταλάβουν το φρούριο του Αγίου Πέτρου (Αλικαρνασός), ενώ οι δύο τελευταίοι το Πυλί και ένα άλλο φρούριο στην Κω.

Ο Bosio αναφέρει στο διβλίο του διάφορες ενέργειες των συνωμοτών προκειμένου να πραγματοποιηθεί το φιλόδοξο σχέδιο της απελευθέρωσης του νησιού. Αυτές περιλαμβάνουν επαφές με τον γενιτσάρα της Ρόδου, τη μεταφορά από την Κρήτη οπλισμού, τη μετάβαση στην Κω και στα γύρω νησιά καθώς και στο φρούριο της Αλικαρνασού, απαραίτητου, όπως έκριναν, για την επιτυχία της επιχείρησης. Ωστόσο η επιχείρηση αργοπορεί από διάφορα εμπόδια ενώ ο Bosio αναφέρει ότι κάποια στιγμή ο μεγάλος μάγιστρος ζητεί τη βοήθεια του αυτοκράτορα Καρόλου Ε', ο οποίος υπόσχεται οικονομική συνδρομή 25.000 σκούδων και παραχώρηση της Μάλτας ή της Τριπολιτίδας, αν αποτύγχανε η επιχείρηση.

Ωστόσο τα πράγματα – όπως άλλωστε θα μπορούσε να φανταστεί κανείς δεδομένου ότι ουσιαστική εξωτερική βοήθεια δεν υπήρχε – καθυ-

στερούν επικίνδυνα, γι' αυτό αποστέλλονται ορισμένοι από τους Έλληνες συνωμότες στην Ιταλία για να αναζητήσουν τη βοήθεια που μια παρόμοια επιχείρηση απαιτούσε. Αυτοί είναι αυτοί οι Ροδίτες Χρυσολωράς Γρατιανός, Μανόλης Κοσκινιάτης, Φραγκούλης Ζακούρης, Γρηγόριος Βλάχος και ο Ιωάννης Μιλιάος από την Αλικαρνασού.

Οι Ροδίτες δέχονται καθυστερημένες διαβεβαιώσεις και επιστρέφουν στο νησί. Ακολουθεί η άφιξη στη Ρόδο και πάλι του Bosio (τέλη 1526 - αρχές 1527) που προσπαθεί να διευθετήσει την κατάσταση με υποσχέσεις για την αποστολή βοήθειας και να εξηγήσει τους λόγους της τόσο μεγάλης χρονοτριβής. Να υποθέσουμε ότι, πέρα από την πιθανή διστακτικότητα των Δυτικών να αναλάβουν το βάρος μας τόσο σοβαρής επιχείρησης όπως θα ήταν η ανάληψη επιθετικών ενεργειών ενα-

ντίον των Τούρκων στην εσχάτη της Ανατολικής Μεσογείου, πολύ κοντά στις εχθρικές βάσεις ανεφοδιασμού, μέτρησε και η καταστολή της επανάστασης στην Αίγυπτο και η δολοφονία του Αχμέτ; Είναι πολύ πιθανό.

Όμως, η διαρκής αναβολή της ανάληψης κάποιας ουσιαστικής ενέργειας και η επιμήκυνση μέσα στο χρόνο τέτοιων συνωμοτικών ενεργειών, από ένα σημείο και πέρα δημιουργούν σοβαρές ανησυχίες στους Ροδίους που έχουν εμπλακεί σε παρόμοιες περιπέτειες, ανησυχίες που μετατρέπονται σε αγωνία για πιθανή αποκάλυψη με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Μια επιστολή (4 Ιουνίου 1528) που παραθέτει στο διβλίο του ο Bosio του μητροπολίτη Ευθύμιου προς τον πάπα επισημαίνει τον κίνδυνο, εκλιπαρεί την άμεση δράση και περιγράφει τα δεινά που η τουρκική καταπίεση έχει προκαλέσει στον ντόπιο πληθυσμό.

Τελικά αυτό που οι Έλληνες συνωμότες φοβούνταν πραγματοποιήθηκε. Οι διάφορες κινήσεις τους και η παρατεινόμενη απραξία δημιούργησαν υποψίες στους Τούρκους ότι κάτι συνέβαινε. Πιθανόν η συμμετοχή κάποιων γενιτσάρων και η σύνδεση με τα γεγονότα της Αιγύπτου να ήταν ο αδύνατος κρίκος. Γεγονός πάντως είναι ότι κάποια στιγμή το 1529 αρχίζουν οι συλλήψεις, η αντικατάσταση των ύποπτων γενιτσάρων και οι σφαγές εναντίον των Ελλήνων. Οι διαδικασίες υπήρξαν μάλλον συνοπτικές και η αναζήτηση του ενόχου λίγο ενδιαφέρει προκειμένου να κατασταλεί το κίνημα και η παραδειγματική τιμωρία να αποτελέσει ανασχετικό συντελεστή για μελλοντικές αναταραχές. Ανάμεσα στους νεκρούς συγκαταλέγεται δέβαια και ο μητροπολίτης Ευθύμιος, ενώ ορισμένοι κατάφεραν την τελευταία στιγμή να διαφύγουν και να καταφύγουν αργότερα στη Μάλτα, που θα παραχωρηθεί από τον Κάρολο Ε' στους Ιωαννίτες.

Τελικά, όταν κατά τα μέσα του 1529 θα φθάσει για μια ακόμη φορά στο νησί ο Bosio, θα βρει τα πράγματα σε άσχημη κατάσταση και η επιστολή του πάπα γραμμένη στις 14 Απριλίου 1529 προς τον μητροπολίτη Ευθύμιο μικρή σημασία έχει. Έτσι παίρνει το δρόμο της επιστροφής για την Ιταλία όπου θα εξιστορήσει στον τελευταίο μεγάλο μάγιστρο του νησιού Villers, στον πάπα και τον αυτοκράτορα Κάρολο Ε' τα γεγονότα, που φυσικά οδηγούν στην βεβαιότητα ότι δεν υπάρχει ουσιαστικά καμιά ελπίδα για την ανακατάληψη της Ρόδου.

Απόσπασμα από επιστολή (4 Ιουνίου 1528) του Μητροπολίτη Ρόδου Ευθύμιου στον Πάπα:

«Δεν μπορούμε να υπομείνουμε πια περισσότερο χρόνο την έσχατη σκλαβιά και την αθλιότητα, μέσα στην οποία βρισκόμαστε: δεν μπορούμε πια να ανεχθούμε να βλέπουμε τις σκληρότατες περιφρονήσεις, που κάθε μέρα γίνονται σε βάρος αυτού του δυστυχισμένου και αξιοδάκρυτου λαού. Εκτός απ' αυτά η μακριά χρονοτριβή μαζί με πολλές δυσχέρειες φέρνει και κινδύνους. Και έχουμε πολλούς φόβους ότι η τόσο μεγάλη βραδύτητα θα γίνει αιτία να χάσουμε την ζωή μας μαζί με όλες τις οικογένειες και με τους συγγενείς μας. Κι αυτό θα είναι ένα μεγάλο βάρος στην ψυχή σας που φροντίζει γι' αυτά: έτσι, μολοντί θέλετε το καλό μας, θα γίνετε αιτία να χάσουμε την ζωή μας. Εμείς βέβαια είμεθα πρόθυμοι να την προσφέρουμε και την έχουμε έτοιμη να την θυσιάσουμε για την σωτηρία και την ελευθερία αυτού του λαού...» (Απόστ. Ε. Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. Γ', Θεσσαλονίκη 1968, σ. 121: μεταφράζει την πρωτότυπη επιστολή που παραθέτει στο βιβλίο του ο Bosio).

Βιβλιογραφία

Jacomo Bosio, *Dell' Istoria della sacra religione et illustrissima Militia di San Giovanni Hierosolimitano*, τόμοι 1-3, Ρώμη 1594-1602· επανέκδοση 1621-1630 στην ίδια πόλη· γ' έκδοση Ρώμη 1678 και δ' έκδοση Νάπολι 1684· γαλλική μετάφραση επαυξημένη έγινε το 1643 και το 1659.
Απόστολος Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, τ. Γ', Θεσσαλονίκη 1968, σ. 119-122.
Χ. Ι. Παπαχριστοδούλου, *Ιστορία της Ρόδου*, Αθήνα 1972, σ. 328-330.

ΤΗΝ ΤΕΤΑΡΤΗ

Εξεγέρσεις στα χρόνια της ναυμαχίας της Ναυπάκτου

Ρόδο τον 16ο αιώνα